

Tämä on alkuperäisen artikkelin rinnakkaistallenne (kustantajan versio).

Rinnakkaistallenteen sivuasettelut ja typografiset yksityiskohdat saattavat poiketa alkuperäisestä julkaisusta.

Käytä viittauksessa alkuperäistä lähdettä:

Marttala, T. 2022. Kohti sivistyneempää tulevaisuutta. Lumen – Lapin ammattikorkeakoulun verkkolehti (3).

URL: <https://www.lapinamk.fi/loader.aspx?id=2d2f8333-1abd-450a-879e-bb9cde324221>

Kohti sivistyneempää tulevaisuutta

Timo Marttala YTM, lehtori, Sosiaaliala, Osallisuus ja toimintakyky, Lapin ammattikorkeakoulu

Johdanto

Talous on noussut yhteiskuntapoliittisen eetoksen keskiöön. Vaurastuminen, kilpailukyky näyttäytyvät lähes itseisarvoisilta asioilta. Vaurastumisen vauhtiin on päästykin, mutta millä hintalapulla tämä on tehty? Miten vaurastuminen linkittyy onnellisuuteen, hyvään elämään? Taloudesta voidaan puhua eräänlaisena uskontona, jota palvotaan, kumarretaan maahan saakka. Vallitseva talouseetos on luonteeltaan yksiulotteista, teknistä. Talouden tarkastelussa keskitytään vahvasti kustannuksiin, niiden minimoimiseen, voittojen maksimointiin.

Yksiulotteista taloutta ylikorostavassa ajassamme ympäristömme huutaa kovalla äänellä apua, köyhyysongelmat ovat läsnä vaurauden keskelläkin, yhdessä tuotettu vauraus jakautuu kovin epätasaisesti, ylitouhukkuus estää monia näkemästä pysähtymisen tärkeyttä, empatiavajetta on liikkeellä, solidaarisuusvaje väijyy keskuudessamme, vanhukset on uhrattu talouden alttarille. Yksipuolinen taloususkovaisuus on ajanut meidät kestävämmään tilanteeseen. Vallitseva talousjärjestelmä on osoittanut kykenemättömyytensä kestäväen kehityksen suhteen. Tarvitaan siis muutosta.

Kestävämmyyden tie

Yhä laajemmin on alettu ymmärtämään, että varsinainen taloutemme on elävä luonto, josta kaikkien tarpeidemme tyydyttäminen viime kädessä riippuu. Jotta tämän mukainen elämä mahdollistuisi on ymmärrettävä, että nykyisen taloutemme on läpikäytävä muutos, jossa suuryritysten hallitsema globaali markkinatalous korvataan monimuotoisuuteen ja hajauttamiseen perustuvilla talouden muodoilla. Valitettavasti poliittiset johtajamme ja bisnesvaltiaamme eivät näe näitä tosiasioita. He visioivat aivan toisenlaista tulevaisuutta,

kuvittelevat, että ihmisten elämä oli karua ennen modernin maailmankaupan ja suurteknologian aikaa. Ratkaisuksi he tarjoavat ainoastaan talouskasvua, jota tarvitaan enemmän ja enemmän.

Tekninen kehitys on riistänyt vapaa-aikaamme. Yhä useampi ihminen on stressaantunut, mikä puolestaan rapauttaa yhteyttä toisiimme, luontoon ja itseemme. Ihmiset syyttävät itseään huonosta elämänhallinnasta, ihmissuhteiden laiminlyönnistä. Syyllisyyden lisäksi erillisyyden kokemukset lisääntyvät. Hyväksyntää etsitään pinnallisten asioiden kuten design vaatteiden ja Facebook-tykkäysten kautta. Aitoa yhteyttä näillä keinoin ei voi korvata. Vallitseva edistyskertomuksemme vaikennee näistä psykologisista haitoista. Samoin se vaikennee niistä valtavista vaaroista, joita ilmastonmuutos, eliölajien sukupuutto, ekosysteemien tuhoutuminen aiheuttaa. Syynä tähän kehitykseen on vuosikymmeniä maailmaamme muokannut talouden globalisaatio. Globalisaatio perustuu pitkälti vapaakauppasopimuksiin, joiden myötä pankkien ja yritysten toiminta vapautuu säännöksistä ja rajoituksista. Tämä kehitys on merkittävästi lisännyt sekä luonnonvarojen, että inhimillisten voimavarojen hyväksikäyttöä. Ylikansalliset yritykset ja pankit ovat muodostaneet epävirallisen maailmanhallituksen, jolla ei ole mitään velvoitteita vastata kansalaisten ja kansalaisyhteiskuntien vaatimuksiin. Vähitellen tämä kehityskulku on johtanut meidät yhä kauemmaksi luonnosta ja todellisesta demokratiasta, jonka seurauksena yhteiskuntien rakenteet rapautuvat, jolloin pelko, riippuvuudet ja väkivalta alkavat levitä. Mitä suurempiin mittoihin maailmantalouden järjestelmä on paisunut, sitä vaikeampaa on nähdä mitä todella tapahtuu. (Norberg-Hodge 2022, 7-11.)

Epävarmuuden yhteiskuntaa leimaa asioiden kärjistyminen. Ajattelun vapautuminen myyteistä on johtanut välineellisen ajattelun tunkeutumiseen markkinoiden kautta kaikkialle. Yhteiskunnista on tullut tuotanto- ja kulutuskoneistoja, joissa ihmisen arvo on kutistunut tavara-arvon kaltaiseksi. Välineellinen ajattelu on johtanut myös eettisyyden katoamiseen ihmisen toiminnan arvioinnissa. Globaalit riskit ovat kasvaneet. Ihminen on omalla toiminnallaan tehnyt maailmasta kantokykyongelmien näyttämön. (Kuosmanen 2010, 53-54.)

Taloustieteen opetus perustuu vahvasti uusklassiseen talousteoriaan. Tämän koulukunnan ajattelu pohjautuu ongelmallisille olettamuksille esimerkiksi yhteiskunnan toimintaperiaatteista. Uusklassinen talousteorian ihmiskuva on kapea ja kytkös luontoon olematon. Kyseisen teorian perusolettamukset heijastuvat vahvasti päätöksentekoon ja yhteiskunnalliseen talouskeskusteluun ja ovat johtaneet talouspolitiikkaan, jossa yhteiskuntaa

ei ajatella systeemisellä kokonaisuutena, jossa ei ymmärretä ihmispsykologiaa eikä luonnon rajallisuutta. Pelkästään uusklassisen talousteorian opein on hankala ratkaista hyvinvointi- ja ympäristöongelmia. Kyseinen teoria on tullut tiensä päähän. (Bhatia 2022.)

Kohti kestävämpää tietä

Taloustieteellisen osaamisen moninaistaminen on tärkeää, koska taloustieteilijöillä on merkittävä rooli yhteiskunnallisina asiantuntijoina, talous ja talouspolitiikka linkittyy tiukasti muihin yhteiskunnan osa-alueisiin. Taloustieteelliset mallit ja analyysit vaikuttavat siihen, miten yhteiskuntaa johdetaan. (Bhatia 2022.)

Näkymättömän käden menettäessä merkitystään ja muuttuessaan entistä useammin tuhoisaksi periaatteeksi, tarvitaan toisenlaisia lähtökohtia taloudellisen toiminnan hahmottamiseen. Yhden selkeän edistysaskeleen talouden tosiasioiden tarkastelussa toisi talous on talon pitoa periaate. Talon pito ei ole ensisijassa bisnestä vaan huolenpitoa, elämän ja ympäristön vaalimista, hyvän elämän tavoittelua. Kyse on talouden ja moraalin suhteesta. Raha on tässäkin olennaista, mutta ainoastaan väline varsinaisten päämäärien kuten hyvän elämän tavoitteluun. Kannattavuuden arvioimista on tehtävä uudella tavalla. Moraalinen kannattavuus on otettava taloudellisen rinnalle tai sen edelle. Tämä edellyttää enemmän tietoa ja useampien näkökulmien mukaan ottamista. (Ojanen 1999, 122-124.) Moraalinen talous liittyy myös ekologiseen talouteen. Ekologisesti kestävä talous edellyttää moraalisesti kestävää yhteiskuntaa ja päinvastoin. (Ojanen 1999, 40-41.)

1900-luvun lopulla kävi ilmeiseksi, että ihmisen on muutettava suhdetta luontoon, jos haluamme turvata luonnon elämän ja seuraavien ihmiskälvien elämän. Tämä edellyttää tuotannon rakennemuutosta esimerkiksi haitallisten päästöjen vähentämistä. Tarvitaan elämäntavan muutosta, jossa henkiset ja sosiaaliset arvot tulevat yksilön elämässä parempaan tasapainoon materiaalien tarpeiden kanssa. Olennaista on nähdä luonnon tuhoutumisen ja vallitsevan elämäntavan ja yksipuolisen arvomaailman yhteys.

Aikamme merkittävä haaste on ihmisen eettishenkinen kehitys, miten sitä voidaan edistää kasvatuksen ja itsekasvatuksen keinoin? Tarvitaan kunnioittavampaa suhdetta luontoon. (Wilenius 2003, 185-187.)

Hyvinvointitalous on päätöksenteon lähestymistapa, jolla mahdollistetaan kestävä hyvinvointi ja talouskasvu samanaikaisesti. OECD:n määritelmän mukaan hyvinvointitalous koostuu

materiaalisista tekijöistä kuten asumisesta ja tuloista sekä elämänlaatuun liittyvistä tekijöistä mm. koulutuksesta, terveydestä ja turvallisuudesta. Materiaalisten ja elämänlaatuun liittyvien tekijöiden toteutuminen edellyttää sosiaalista, taloudellista ja ekologista kestävyyttä. Hyvinvointitalous tukee näiden keskinäisriippuvuuksien tarkastelua. Hyvinvointiin pitkällä aikajanelalla investoiva yhteiskunta kehittyy ja voi taloudellisesti hyvin. Hyvinvointitaloudessa ihmisen hyvinvointi on päätöksenteon ytimessä. Tarvitaan uusia päätöksenteon malleja ja mittareita hyvinvointitalouden toteuttamiseksi. Esimerkiksi korkea bruttokansantuote ei kerro onko taloudellinen hyvinvointi jakautunut tasaisesti, ovatko ihmiset tyytyväisiä elämäänsä tai toteutuuko taloudellinen kasvu kestäväällä tavalla. Tästä syystä tarvitaan ymmärrystä sosiaalisesta, taloudellisesta ja ekologisesta kestävyudesta sekä niiden vastavuoroisuudesta. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2022.)

Donitsitalous on keino hyvinvoivaan yhteiskuntaan. Se vastaa ihmisten tarpeisiin ja säilyttää planeetan elinvoimaisena. Donitsi viittaa tässä kuvaan kahdesta päällekkäisestä renkaasta; sosiaalinen perusta, joka kuvaa elämän välttämättömyyksiä ja ekologinen katto, joka kuvaa ihmiskunnan elämää kannattelevia luonnonvaroja. Näiden renkaiden väliin jäävä tila on ekologisesti turvallinen ja sosiaalisesti oikeudenmukainen. Donitsitalous uudistaa näkökulmaa talouteen yhdistelemällä erilaista talousajattelua kuten ekologista, feminististä ja kompleksisuusajatteluun liittyvää taloustiedettä. (Donitsitalous.)

Ammattikorkeakouluilla on oma tärkeä rooli kestävän muutoksen aktivoimisessa. Yksi olennainen keino vastata tähän on mahdollistaa kriittisyyden kehittymistä. Vallitsevassa tietotulvassa tietämisen kriittisyydelle on valtava tarve. On tärkeää kyetä erottelemaan perustelemattomat tiedot perustellusta tiedosta. Kyky kyetä hyödyntämään relevanttia tietoa on tärkeää. Kestävää kehitystä haettaessa tarvitaan esimerkiksi innovaatioita ja kriittisyydellä on merkittävä rooli innovaatioiden syntymisessä. Kriittisyyden kehittymistä voidaan harjoitella ja tähän ammattikorkeakoulujen on perusteltua panostaa entistä enemmän. On tärkeää yhdessä opiskelijoiden kanssa kehittää valmiuksia nähdä monipuolisia tulkintoja eri asioista. Myös rohkaiseminen vaihtoehtojen esittämiseen on toivottavaa. Kriittisyys on osa sivistysetosta ja yleisesti sivistysetoksen vahvistaminen on perusteltua, kun tavoitellaan muutosta kohti kestävämpää maailmaa.

Pohdinta

Talous on tärkeä yhteiskunnallisen todellisuuden osa. Taloudellinen osaaminen on tärkeää, sen rooli kompleksisessa nykyisyydessä on korostunut. Ihmisolentoa on tarkasteltu pitkään homo economicus käsitteen kautta eli taloudellisena järkiolentona. Kyseinen tarkastelu on liian yksinkertaistava. Ihmislajin ahneus, itsekkyyks on ajanut meidät kestättömyyden tielle. Olennaista taloudessa on ymmärtää sen rooli. Talous oikein ymmärrettynä on väline hyvinvoinnin, hyvän elämän tavoittelussa. Meillä on tietoa, osaamista, mahdollisuuksia kääntää suuntaa kohti kestävämpää tulevaisuutta, mutta se edellyttää aitoa, laajamittaista tätä tukevaa tahtotilaa. Kauniit puheet, strategiakasat eivät edelleenkään poista kestättömyyden ongelmaa. Nyt tarvitaan lisää ja nopeasti konkreettia, laajamittaisia, vaikuttavia tekoja kestävämmän elämäntavan edistämiseksi. Kestättömyyden elämäntapaamme voi pitää yhtenä sivistysvajeen ilmentymistä. Näin ei voi jatkaa, jos me haluamme, että tulevaisuudenkin ihmisillä on asianmukaiset elinmahdollisuudet maapallolla. Olennaista olisi saada aikaan merkittävä yhteiskuntapoliittisen eetoksen muutos eli tarvitaan sivistysloikkaa, joka mahdollistaisi meille kestävämmän tulevaisuuden. Tässä muutoksessa ammattikorkeakouluilla on oma tärkeä rooli.

Lähteet

Bhatia, R. Ilman Luontoa ei ole taloutta-kestävä talouspolitiikka vaatii moniarvoista taloustiedettä. Viitattu 30.9.2022. [Ilman luontoa ei ole taloutta – kestävä talouspolitiikka vaatii moniarvoista taloustiedettä \(verdelehti.fi\)](https://www.verdelehti.fi)

Donitsitalous. Donitsitalouden pohdintaa ja soveltamista Suomessa. Viitattu 3.10.2022. <https://www.donitsitalous.fi/>

Kuosmanen, V. 2010. Kohti ihmistä kunnioittaa maailmaa, Katseita ihmiseen ja ihmiseksi kasvamisen maisemaan. Juvenes Print-Tampereen Yliopistopaino Oy.

Norberg-Hodge, H. 2022. Tulevaisuus löytyy läheltä, askelia onnellisuuden talouteen. Basam Books Oy.

Ojanen, E. 1999. Hyvyyden yhteiskunta. Karisto OY.

Sosiaali- ja terveysministeriö. 2022. Hyvinvointitalous. Viitattu 3.10.2022. [Hyvinvointitalous - Sosiaali- ja terveysministeriö \(stm.fi\)](https://stm.fi)

Wilenius, R. 2003. Mitä on ihminen? Filosofiaa ihmisestä ja inhimillisestä kasvusta. Kirjakas Oy.